

УДК 785.11.071.2 (477.54) (092)

DOI 10.34064/khnum1-55.06

Марина Чиженко

ORCID 0000-0003-1835-7764

Анатолій Васильович Калабухін: феномен творчої особистості

Анотація

Чиженко М. Анатолій Васильович Калабухін: феномен творчої особистості. Стаття висвітлює віхи творчої біографії видатного диригента, педагога та музично-громадського діяча. Спираючись на інтерв'ю, авторкою надано аналіз життєтворчості митця. У контексті вітчизняного музичного мистецтва другої половини XX–XXI століть творчість А. В. Калабухіна є феноменальною: 70-річний досвід безперервної роботи за пультом, потужне художнє мислення, блискуча ерудиція, досконала техніка, вміння повести за собою творчий колектив. А диригентський стиль вирізняють ідеальне відчуття стилю та форми, ритмічна збалансованість звучання груп оркестру, вмілий розподіл оркестрових фарб. «Три кити» професійної майстерності

А. В. Калабухіна – диригент, педагог, організатор концертного та навчального процесу – склали універсальність діяльності митця, харизму його особистості. Феномен Калабухіна полягає у блискуче реалізованій здатності до креативного подовження класичних традицій і створенню стабільної системи виховання виконавців в Україні. **Ключові слова:** феноменологія особистості, диригент, біографічний підхід, оперна студія, професійна майстерність.

Чиженко М. Анатолій Васильович Калабухін: феномен творчеської личности. Стаття освещает вехи творческой биографии выдающегося дирижера, педагога и музыкально-общественного деятеля. Опираясь на интервью автора, представлен анализ житнетворчества музыканта. У контексте отечественного музыкального искусства второй половины XX–XXI веков творчество А. В. Калабухина является феноменальным: 70 лет непрерывной работы за пультом, мощное художественное мышление, блестящая эрудиция, совершенная техника, умение вести за собой творческий коллектив. А дирижерский стиль отличают идеальное чувство стиля и формы, ритмическая слаженность и баланс звучания групп оркестра, умелое распределение оркестровых красок. «Три кита» профессионального мастерства А. В. Калабухина – дирижер, педагог, организатор концертного и учебного процесса – составили универсализм деятельности музыканта, харизму его личности. Феномен Калабухина заключается в блестяще реализованной способности к креативному продолжению классических традиций и созданию стабильной системы воспитания исполнителей в Украине. **Ключевые слова:** феноменология личности, дирижер, биографический подход, оперная студия, профессиональное мастерство.

Chyzenko M. Anatoliy Vasylyovych Kalabukhin: the phenomenon of a creative personality.

Background. Among the music-performing professions, the conductor is perhaps the most difficult. It requires not only special musical abilities, temperament, fantasy and artistic thinking, erudition and technique, but also the ability to lead a large creative team. All these features are characteristic of Anatoliy Vasylyovych Kalabukhin. In the context of the contemporary music art of Ukraine, his name is famous, first, as a symphonic and opera conductor, and later – as the founder of one of the first opera studios at Kharkiv National University of Arts named after

I. P. Kotlyarevsky. Therefore, the resonance of the 80-year history of the leading music institution of Slobozhanshchyna region, which is inseparably linked with the biography of this amazing man, an outstanding conductor and a leader who has brought up several generations of opera singers, is getting its actual sounding.

The subject of the study is the life-and-work of Anatoliy Vasylyovych Kalabukhin as a prominent representative of Ukrainian musical art of the second half of the 20th–21st centuries.

The purpose of the article is to give an estimation of A. V. Kalabukhin's multi-vector activity in the aspect of the phenomenon of his personality.

Analysis of recent publications on the topic. Based on the interview with A. V. Kalabukhin, other sources and information about the famous musician [research made by O. Volovnyk, T. Volovnyk, A. Mizitova, L. Kucher] the author develops a phenomenological approach to studying the master's life-and-work in the light of his multi-vector activity, and this approach has not been used by the previous researchers.

Methods. In order to understand the phenomenon of this creative personality we have involved *historical-biographical* (revealing the stages of the becoming and of the creative maturity of the master) and *cultural* (explaining the contexts of artistic life in Kharkiv and the cultural settings with which he was associated).

Results. Anatoliy Vasylyovych Kalabukhin was born on June 21, 1930 in the city of Lugansk, in the family of a worker. The grandfather and father worked in the boiler department of the steam-generating plant, the mother Clavdiya Leontiyivna – in the bakery. The grandfather's name, Kalabukha (it is the name of the boat that was turned upside down, a Cossack-scout went under it and sailed, looking for the enemy on the shore) was changed when his father served in the Red Army.

Emphasizing the role of the biographical method in the study of the phenomenon of the personality of the master, it is necessary to point out the circumstances of the professional education. Anatoliy Vasylyovych had good teachers, so he not only inherited the high criteria of classical art, but also developed its foundations in the new socio-cultural realities (from the 70's to the present days). And already on the basis of the continuity of the conducting profession, *as a kind of a tradition*, innovative searches were carried out in the conditions of certain challenges of the time (music theatre, educational audience or opera studio at Kharkiv Institute of Arts).

The stages of A. V. Kalabukhin's creative biography as the conductor and organizer of the artistic life of Kharkiv, in particular, the opera studio, have been revealed. The conductor's memoirs highlight the most iconic figures and performances that reveal his professional principle and qualities. His conductor style is distinguished by the perfect sense of style and form, rhythmic harmony, sound balance of the orchestra groups, and the skilful distribution of orchestral colours. A. V. Kalabukhin is a conductor of a wide profile; he is rightly called a universalist: the activity of the maestro was large-scale and distinguished, both in the symphonic genre and the opera-symphonic one. This synthesis, in his opinion, helps to expand the artistic range of the creator, and enriches his thinking.

The **conclusions** formulate those qualities that have ensured Kalabukhin's leadership status and success in all areas of activity. First, the enormous inner life force – *charisma*. All those who spoke with A. V. Kalabukhin during the rehearsal on stage or in the classroom, note that he seems to radiate enormous energy to the creative process in the team. Secondly, his credo – *the individual approach to each performer* – always remains the same. During his lifetime this credo allowed him to give birth to various creative ideas, to embody his projects, to uphold his own vision of the concept of a piece of music or a play. The third factor in the creative mind is the understanding of the organics of the vocal and stage image. A. V. Kalabukhin knows the laws of human psychology, feels exactly the psycho-type of the musician. With his experience, he helps the singer to increase consciousness, to improve vocal and stage skills.

Thus, the “three whales” of the master's professional activity – conductor, teacher, and organizer – make up the phenomenon of the personality. The figure of the master is a valuable guideline for the young generation of Ukrainian musical culture. *The phenomenon of Kalabukhin lies in the vital force and ability to creatively and steadily extend the traditions of classical art on the basis of the education of its carriers here, in Ukraine.* The relationship with performers and the professional vision of how to open up their talent on stage are the key to the success of the educator of the young generation of the Ukrainian vocal art. **Key words:** *personality phenomenology, biographical approach, vocal and performing art, opera studio, professional skills of a conductor.*

Постановка проблеми. Вокально-сценічне виконавство України укорінене в кращі традиції мистецтва оперного співу, закладені

в практиці творчих колективів державних театрів, в центрах музичної освіти – академіях та університетах мистецтв. Поняття «школи» розповсюджено серед носіїв музично-викладацької професії. І якщо в інструментальних спеціалізаціях воно потрактоване як «рід традиції» (Ж. Дедусенко), то для формування оперного співака потрібен особливий досвід колективного музикування під супровід симфонічного оркестру, в умовах оперного театру або великої філармонічної зали (так званий «простір сцени»).

Серед музично-виконавських професій диригент – чи не найскладніша. Вона вимагає не тільки особливих музикантських здібностей, темперамент, фантазії та раціонального мислення, ерудиції та техніки, а ще й наявності лідерських амбіцій, щоб вміти вести за собою творчий колектив. Усі ці характеристики притаманні Анатолію Васильовичу Калабухіну, видатному диригенту, педагогу та музично-громадському діячеві. У контексті сучасного мистецтва України його ім'я є відомим як симфонічного та оперного диригента, а пізніше – як успішного керівника однієї з найстарших на теренах СРСР оперних студій, створених (1939) з метою професійної підготовки оперних співаків (при Харківському інституті мистецтв імені І. П. Котляревського).

Дійсно, оперна практика є однією з дієвих форм виховання художньо-образного мислення співака. Вже 80 років при Харківському національному університеті мистецтв імені І. П. Котляревського працює оперна студія на правах навчального театру, завдячуючи кропіткій праці А. В. Калабухіна та колективу кафедри оперної підготовки. Якість викладання профільних для оперного співака дисциплін залежить не лише від викладачів сольного співу, танцю, сценічного руху, але й від лідера-керівника творчим колективом – диригента. Феномен цієї професії – нерозгадана таїна, тому вивчення безцінного досвіду людей, які присвятили свій життєвий шлях приборканню такої складної, але безцінної музикантської професії, є нагальним завданням науковців-практиків. Усвідомлення ролі А. В. Калабухіна в світлі універсальності його діяльності (як диригента, викладача, керівника творчого колективу) опредмечує історичний дискурс харківської виконавської школи (від другої половини ХХ ст. до нині) та мотивує молодих дослідників до вивчення її традиції на новітньому етапі розвитку.

Отже, *актуальність теми* полягає у висвітленні феномена особистості видатного диригента, від якого залежить успіх оперного співака, по-перше; по-друге, у стратегії поширення інформації про видатних діячів українського національного мистецтва для відповідних оцінок – проєкцій та «резонансів» у майбутнє. Тому набувають актуального звучання сторінки 80-річної історії провідної «лабораторії оперних талантів» Слобожанщини, що невід’ємно пов’язана із біографією дивовижної людини, видатного музиканта – організатора, диригента, педагога. Вивчення творчої особистості у світлі феноменології допоможе виконавцям усвідомити стратегічні цілі та завдання на шляхах творчої діяльності, сповідуючи ідеали спадкоємності в системі вищої вокальної освіти.

Об’єкт дослідження – мистецтво в системі вищої освіти України, пов’язаної з вихованням оперного співака; **предмет** – феномен життєтворчості Анатолія Калабухіна як видатного представника українського музичного мистецтва другої половини XX–XXI століть.

Мета статті – надати оцінку діяльності А. В. Калабухіна в аспекті творчого універсалізму.

Аналіз останніх публікацій за темою. Спираючись на інтерв’ю з А. В. Калабухіним, інші біографічні відомості та джерела про славетного музиканта [1–5] авторка розробляє феноменологічний підхід до вивчення життєтворчості митця, який відсутній у науковців-попередників.

Методи дослідження. Для розкриття теми залучені міждисциплінарні підходи до розуміння феномена творчої особистості: *історико-біографічний* (розкриває етапи становлення митця); *культурологічний* (висвітлює контексти мистецького буття Харкова та культурних настанов, з якими був пов’язаний митець).

Виклад основного матеріалу. Анатолій Васильович Калабухін народився 21 червня 1930 року в місті Луганську, в сім’ї робітника. Дід і батько працювали в котельному цеху паротягобудівного заводу, мати Клавдія Леонтіївна – в пекарні. Прізвище діда «Калабуха» (назва човна, котрий плів перевертом із прихованим козаком-розвідником, який мав виглядати на березі супротивника) було змінено, коли батько

служив в лавах Червоної Армії. Вихідцю з робітничої родини належало повторити трудовий шлях батька і діда на заводі.

У 1945 році в Луганськ після демобілізації повернувся *Сергій Артемович Васильєв*, який до війни керував оркестром народних інструментів. Анатолію Васильовичу стало відомо, що він створює в Будинку піонерів оркестр народних інструментів, і він звернувся з проханням прийняти його в оркестр. До цього моменту юнак не знав нотної грамоти. Під час війни, на дванадцятий день народження мати подарувала сину мандоліну, на якій він підбирав мелодії улюблених пісень. «Коли наші війська залишили місто, у всіх магазинах почався масовий розпродаж», – згадує Анатолій Васильович. Саме ця подія була початком стрімкого повороту в його житті.

С. А. Васильєву було доручено відновити роботу музичного училища, і він запропонував юнакові вступити в клас домри, де він і провчився три роки. У травні 1948 року в Луганськ приїхав *Микола Тимофійович Лисенко*, завідувач відділу народних інструментів Харківської консерваторії. Познайомившись з юнаком, він запропонував йому вступити до Харківської консерваторії: «Ви зможете не лише займатися у мене за фахом, але й отримаєте можливість вивчати диригування у прекрасного викладача – Костянтина Дорошенка».

В той час існувало положення, згідно якому студент, який закінчив повний курс навчання, мав два роки відпрацювати за призначенням. Воліючи не втрачати часу, Анатолій забирає документи після третього курсу і успішно складає вступні іспити до Харківської консерваторії. У 1948 році він був зарахований на факультет народних інструментів (клас домри – М. Т. Лисенко). У перелік обов'язкових предметів входило і диригування. Зустріч з талановитим музикантом, вчителем з великої літери Костянтином Леонтійовичем Дорошенком, який до війни стояв за диригентським пультом Харківського театру опери та балету, визначила подальшу професійну долю А. В. Калабухіна.

– «Мені пощастило в пору свого професійного становлення зустріти людину енциклопедичних знань в галузі літератури, живопису, графіки, а про музику він судив як про загальнолюдську релігію. Ми сиділи в його великій кімнаті, на вулиці Римарській, з пічкою-буржуйкою, від підлоги до стелі заставленій книжками і нотними збірни-

ками, і розмовляли. Власне, говорив здебільшого він, а я сидів і слухав, добре розуміючи ціну невимушеним бесідам, отримуючи колосальну кількість необхідної інформації для майбутньої професії диригента», – згадує Анатолій Васильович. Оскільки К. Л. Дорошенко був знайомий з багатьма відомими диригентами, то вони разом ходили на всі симфонічні концерти до філармонії: вчитель пояснював, чому одне виконання добре, а інше – ні. Не дивно, що в процесі цих занять студент несподівано для себе перейнявся глибоким інтересом до симфонічного диригування. «... Я вже менше думав про домру, а більше – про професію диригента, – розповідає А. В. Калабухін. – Мене раптом захопив, заінтригував цей надзвичайно величезний “інструмент” – оркестр. Мій улюблений педагог вважав: непересічна індивідуальність студента вимагає більшої дисципліни та великої праці. Диригент має бути педагогом, щоб знайти спільну мову з колективом; бути настільки вищим за рівнем професійної підготовки, щоб у музикантів не виникало бажання сперечатися; має приходити на репетицію досконально підготовленим; адже музиканти відразу бачать – чи знає диригент твір, говорить у справі або взагалі. Я не дозволяв собі ніяких послаблень! Таким я став під впливом мого видатного педагога!»

На четвертому курсі консерваторії *Ізраїль Борисович Гусман*, керівник студентського оркестру та головний диригент симфонічного оркестру Харківської філармонії запропонував А. Калабухіну стати його асистентом. У той самий час головний диригент Харківського академічного театру опери та балету імені М. В. Лисенка (ХАТОБу) *Петро Михайлович Славинський* теж пропонує молодому диригентові місце асистента в оперній студії при Харківській консерваторії, якою він керував. Так Анатолій Васильович, будучи ще студентом, паралельно працював із двома оркестрами. Це була прекрасна практика: зайнятість не залишала вільного часу. «... Як асистент диригента оперної студії Петра Баленка, А. В. Калабухін вже в студентські роки брав участь у постановці різних оперних вистав (“Іоланта” П. Чайковського, “Молода Гвардія” Ю. Мейтуса). У 1953 р. здійснив першу самостійну роботу – оперу Гулака-Артемівського “Запорожець за Дунаєм. Потім була “Травнева ніч” М. Римського-Корсакова» [2, с. 6]. Як асистент, він не отримував зарплатню, втім можливостей шліфувати свій талант

було досить! Так, «... на п'ятому курсі консерваторії (1952–1953) йому запропонували бути асистентом головного диригента ХАТОБу», – відзначають перші біографи диригента [2, с. 5].

Через рік після завершення вищої освіти молодий диригент підготував свій перший самостійний спектакль (1954). Дебютом став балет П. Чайковського «Лебедине озеро», який, до речі, ознаменувався першим виступом в Харкові чудової балерини Світлани Коливанової-Попеску. Таким чином, **рання творча зрілість свідчила про неабиякий талант молодого диригента.**

Ще одна історія-спогад: під час розподілу на роботу, присутній при цьому голова Комітету у справах мистецтв задовольнив прохання ректора консерваторії А. Д. Лебединця. І Калабухін отримав направлення на роботу в консерваторію. Три роки він пропрацював за основним місцем роботи (а в оперному театрі – за сумісництвом). Відпрацювавши обов'язковий період після розподілу, він перейшов на основне місце роботи все ж таки в Харківський театр опери та балету, а в консерваторії залишився як викладач диригування (на відділі народних інструментів) і диригент оперної студії.

У 1968 році Анатолій Васильович був призначений Міністерством культури УРСР художнім керівником і головним диригентом Харківської обласної філармонії. За роки сумлінної праці відбулися спільні виступи з солістами світового рівня (серед яких – Мстислав Ростропович, Яків Флієр, Ігор Безродний, Григорій Соколов та ін.), з хоровими колективами під керівництвом О. В. Свешнікова, В. Г. Соколова, О. Юрлова. Диригент багато гастролював, виступаючи з провідними симфонічними оркестрами України, Росії, Білорусії, Грузії, Казахстану. Завжди вміло обирав програми симфонічних концертів, зацікавлював слухачів новими творами.

Як художній керівник філармонії Анатолій Калабухін часто звертався до композиторів Харкова: Д. Клебанова, В. Борисова, В. Бібіка, В. Губаренка, В. Нахабіна, М. Кармінського. Кожен з них довіряв А. Калабухину виконання своїх творів. В особистому архіві Майстра зберігається аудіозапис останнього інтерв'ю композитора Д. Клебанова: «... Я бачив, як він (А. В. Калабухін) спілкувався з багатьма композиторами. Важко сказати, в якій області у нього більше досягнень, тому що

він цікавий як оперний диригент, симфонічний і камерний. Він глибоко заглиблюється в партитуру, ретельно над нею працює, проникаючи в нюанси. Він володіє дивовижною здатністю переключатися на мислення композитора, будучи надзвичайно уважним до його побажань, він пропускає твір через призму свого творчого сприйняття і диригує так, як відчуває. І тому все, що він робить, виходить надзвичайно цікавим і яскравим, таким, немов композитор виконує сам».

Пропрацювавши в Харківській філармонії п'ять років (1970–1975), Анатолій Васильович був запрошений до першого секретаря Харківського Обкому КПРС І. З. Соколова. Він запропонував йому очолити Харківський академічний театр опери та балету імені М. В. Лисенка. Бесіда тривала понад півгодини, під час якої диригент свою згоду не давав, мотивуючи тим, що йому і в філармонії добре працювати. Після чого пролунала заява: «Ось тому, що ви добре працюєте в філармонії, я і прошу вас перейти в оперний театр; мені набридли “варяги”». Диригент був змушений погодитися, оскільки І. З. Соколов не наказував, а переконливо просив, висунувши свої умови. 1975 рік був ювілейним для театру, йому виповнювалося 50 років з дня заснування як державного театру. В зв'язку з цим А. В. Калабухін попросив представити плеяду працівників до почесних звань, а також виділити квартири для співробітників, прийнятих за конкурсом. Рішення було прийнято невідкладно. Було виділено 10 квартир, п'ять з яких отримали працівники, які стояли на черзі на поліпшення житлових умов; інші – для запрошених за конкурсом молодих талановитих солістів.

Очоливши оперний театр, Анатолій Васильович зіткнувся з повним організаційним розвалом театру. Протягом перших п'яти років його керівництва був налагоджений ритм підготовки і випуску нових вистав. Було поставлено три оперних і дві балетних вистави, при цьому щомісячна норма вистав дорівнювала двадцяти чотирьом і щорічним двомісячним гастроліям, враховуючи місячну відпустку співробітників театру. Для постанови п'яти вистав залишалося дев'ять місяців підготовки.

Харківський облвиконком неодноразово отримував листи подяки облвиконкомів тих міст, де відбувалися гастролі театру, в яких відзна-

чався високий професійний рівень роботи А. В. Калабухіна. У зв'язку з приходом нового керівництва, з кінця 70-х років ставлення до театру змінилося в гіршу сторону, почався час «застою». Усі спроби вирішення будь-яких питань, пов'язаних з діяльністю театру, стали практично неможливими. Анатолій Васильович приймає рішення за пропозицією ректора Г. Б. Авер'янова перейти на основну роботу в Харківський державний інститут мистецтв імені І. П. Котляревського й очолити кафедру оперної підготовки (кінець 1978 року). За 40 років керівництва А. В. Калабухіна понад 300 студентів здобули кваліфікацію «оперний співак». Багато з них гідно представляють харківську школу далеко за межами України, в якості солістів національної Паризької опери, Большого театру в Москві, Маріїнського театру в Санкт-Петербурзі. З випускників оперної студії в основному складається труп Харківського національного театру опери і балету імені М. Лисенка.

І все ж остаточно з театром Майстер не розлучився. У 1991 році за браком досвідчених диригентських кадрів, Калабухіна знову покликали «на виручку», і він знову повертається в театр. У ті роки Анатолій Васильович підготував основний репертуар ХАТОБу, поставивши «Дуенью» С. Прокоф'єва, «Фауста» Ш. Гуно, «Самсона і Далілу» К. Сен-Санса. Протягом 56 років творче життя диригента було пов'язане з Харківським театром опери та балету. Він працював там до 2009 року, і там доля звела його з талановитою співачкою *Іриною Дмитрівною Яценко*. Вони були знайомі ще з тих часів, коли вона була першокурсницею консерваторії і займалася в оперній студії. Анатолій Васильович згадує: «Добре пам'ятаю, як вона вперше заспівала партію Дуняші з опери М. Римського-Корсакова «Царська наречена», замінивши студентку, котра раптово занедужала. Ірина дуже швидко підготувалася і виступила блискуче». Її професійна кар'єра починалася на сцені оперного театру Новосибірська, згодом Пермі. Молоду співачку запрошували на роботу у Львівський оперний, але вона мріяла повернутися до Харкова. У жовтні 1974 р. Яценко приїжджає в рідне місто на гастролі, де виконує партію циганки Азучени в опері Дж. Верді «Трубадур».

Після гучного успіху артистка отримала пропозицію перейти в ХАТОБ в якості солістки. Разом працювали над оперними вистава-

ми, разом викладали в інституті мистецтв імені І. П. Котялревського. Це був на диво гармонійний союз двох творчих людей і люблячих сердець. Неодноразово виступали разом у концертах у Харкові, Києві, Луганську. Феноменальним успіхом супроводжувались «Пісні і танці смерті» М. Мусоргського з оркестром Харківської обласної філармонії. Диригент згадує: *«Коли була перша репетиція з оркестром, під час виконання першого номера («Коліскової»), артисти оркестру перестали грати. Я запитав їх, чому ви не граєте, на що вони відповіли: ми не можемо грати – мороз по шкірі йде!»* Серед багатьох яскравих образів, які вона втілила на сцені в творчому тандемі з маестро, особливу увагу привертає партія Розіни в опері «Севільський цирульник» Дж. Россіні. Співачка була єдиною виконавицею цієї партії в авторській редакції, що написана для меццо. «Глядачі любили Ірину Дмитрівну за акторський талант, чудове меццо-сопрано, досконалість академічної манери виконання. Вона підкорювала приголомшливою енергетикою!», – каже Анатолій Васильович. Слід згадати також виконання І. Яценко партії меццо-сопрано в «Реквіємі» Дж. Верді.

А. В. Калабухін намагався братися за вистави, які ще не ставились у Харкові, прагнучи, аби випускники були готові до зустрічі з музикою сучасників. За час роботи в оперній студії ним поставлено понад 30 нових опер; деякі з них ставилися по кілька разів. Молодий колектив під керівництвом досвідченого Майстра опанував складні оперні партитури, що стали знаменними віхами в історії оперної студії: «Кам'яний гість» О. Даргомижського, «Зорі тут тихі» К. Молчанова, «Не тільки любов» Р. Щедріна, «Продана наречена» Б. Сметани, «Летюча миша» Й. Штрауса, «Альпійська балада» В. Губаренка, «Приборкання норовливої» В. Шебаліна, «Богема» і «Чіо-Чіо-сан» Дж. Пуччіні, «Весілля Фігаро» і «Дон-Жуан» В. А. Моцарта.

Особливо пам'ятною для диригента стала постановка опери «Любов до трьох апельсинів» С. Прокоф'єва, яка до того в Україні ще не ставилась на професійній сцені; партитура була занадто складною, і мало хто готовий був за неї взятися. Калабухін ризикнув і мав рацію! Прем'єра, приурочена до 50-річчя студії, пройшла з величезним успіхом і транслювалась по республіканському телебаченню (1989).

Із задоволенням згадує він і про перший всеукраїнський огляд оперних студій (1965). Головою журі було запрошено народну артистку Росії І. Масленнікову, заступником – народну артистку Росії Н. Шпіллер. Харківська студія представила «Продану наречену» Б. Сметани. Складну партію головної героїні Маженка виконала Гізела Ципола, тоді ще студентка II курсу (яка згодом стане народною артисткою СРСР, лауреатом першої премії конкурсу в Японії за краще виконання партії Чіо-Чіо-сан). Коли комісія обговорювала переглянуті спектаклі, представник міністерства культури України зробив зауваження: мовляв, непедагогічно призначати на таку відповідальну партію студентці. Солістка *Большого театру* І. Масленнікова заперечила: «У нас одні, коли співають, бояться верхніх нот, інші – нижніх, а Гізела не боїться нічого! Диригент правильно вчинив, що призначив її на партію. Вважаю, що ця вистава заслуговує на перше місце!».

Поряд з постановками оперних спектаклів силами оперної студії були підготовлені і виконані на концертних майданчиках м. Харкова великі ораторіальні твори – «*Magnificat*» Й. С. Баха та «*Te deum*» А. Брукнера.

За чинним положенням Анатолій Васильович мав раз на п'ять років проходити підвищення кваліфікації й неодмінно в іншому місті. Таким чином він тричі проходив підвищення кваліфікації в Київській консерваторії імені П. Чайковського. Кафедра оперної підготовки столичної консерваторії доручила йому відновлення спектаклів «Євгеній Онєгін» Чайковського, «Травіата» Верді і «Любовний напій» Доницетті.

Ще одне підвищення кваліфікації Калабухін проходив в Ленінградській консерваторії, на запрошення ректора консерваторії В. І. Чернушенка. Йому було запропоновано поставити оперу Віктора Плешака «Казка про мертву царівну і сім богатирів» у Великій залі Ленінградської консерваторії. Ленінградська оперна студія була найстарішою в СРСР: вона відкрилася за сприянням композитора Б. Асаф'єва і мала статус самостійного музичного театру. «Запрошення до співпраці означало визнання майстерності диригента», за словами дописувачів біографії Калабухіна [2, с. 13]. Після блискучої прем'єри талановитому диригенту запропонували залиши-

тися працювати в Ленінграді, але він відмовився, посилаючись на суворість місцевого клімату.

Коли за плечима – 70-річний досвід безперервної роботи за пультом, то мистецтво як будь-яке диво, не можна укласти в слова – його слід відчувати, почути, пережити! Помах диригентської палички – із тиші народжуються звуки, а музиканти оркестра стають єдиним цілим. Творчий підхід диригента вирізняють ідеальне відчуття стилю та форми, ритмічна злагодженість, збалансованість звучання груп оркестру, вмілий розподіл оркестрових фарб.

А. В. Калабухін – диригент широкого профілю, його справедливо називають універсалом: діяльність маестро була значною, як у симфонічному жанрі, так і оперно-симфонічному. Цей синтез, на його переконання, допомагає розширити тезаурус творця, збагачує його мислення, технічні та художні засоби виразності. І все ж домінантою творчості А. В. Калабухіна було оперне диригування! «Опера – це синтез вокального, музичного і сценічного мистецтв», – каже кандидат мистецтвознавства, професор Л. І. Кучер, яка пропрацювала на кафедрі оперної підготовки разом з Маестро 50 років:

– «Анатолій Васильович належить до тих небагатьох диригентів, які прекрасно чують вокал і розбираються в ньому, знають основи технології постановки голосу співака. Музиканти перед грою налаштовують свої інструменти, так і вокалісту слід налаштувати свій голос. Цей настрій Анатолій Васильович чує і допомагає співакам. В ансамблі він зближує вокальну манеру всіх виконавців, поєднуючи її в єдине русло. На репетиціях мізансцен маестро радить кожному солістові, що необхідно змінити в манері виконання, правильний темпоритм і прийоми звуковидобування у всіх регістрах, допомагає виявити підтекст образу-ролі. Працювати з ним дуже цікаво. Під час занять з оперними співаками А. В. Калабухін, зазвичай, наводить велику кількість асоціацій з живопису і літератури, проявляє дивовижне вміння включатися в різні стани, пов'язані з ролями, підказати акторові деталі поведінки, майстерно провести музичне втілення партії. Професор Калабухін – професіонал високого класу, який володіє глобальним мисленням, феноменальна особистість в повному розумінні цього визначення. Він – корифей диригентської справи на небосхи-

лі українського мистецтва! І нині оперна студія, спираючись на авторитет свого керманича, оновлює свій репертуар, виносить на суд вибагливого харківського глядача різноманітні вистави» – завершує інтерв'ю Л. І. Кучер.

У свої 90 років він продовжує щоденно плідно працювати! Музиканти кажуть: «Якщо диригує Калабухін, ми спокійні – все буде добре...»!

Висновки. Підкреслюючи роль біографічного методу при вивченні феномена особистості митця, слід вказати на обставини його професійного виховання. У Анатолія Васильовича були добрі вчителі, тому він не лише успадкував високі критерії класичного мистецтва, але й розвинув його засади в нових соціокультурних реаліях (від 70-х років і до нині). І вже на ґрунті спадкоємності диригентської професії як *роду традиції* відбувались новаційні пошуки в умовах певних викликів часу (музичний театр, навчальна аудиторія або оперна студія при Харківському інституті мистецтв).

Отже, які ж властивості Калабухіна-диригента дозволили йому стати лідером? По-перше, величезна внутрішня життєва сила – *харизма*, вона дає поштовх у творчий вирій й подальший розквіт його таланту. Усі, хто спілкувався з А. В. Калабухіним під час репетиції на сцені чи в навчальній аудиторії, відзначають, що він «випромінює» величезну енергію, волю на творчий процес в колективі. По-друге, його кредо залишалось незмінним – *індивідуальний підхід до кожного виконавця*, що й дозволило на великому життєвому шляху народжувати творчі ідеї, втілювати проекти, відстоювати власне бачення концепції музичного твору чи спектаклю. Постать митця є вартісним орієнтиром для молодшої генерації вокально-оперного мистецтва. Взаємодія з виконавцями як *стратегічне бачення* – яким чином розкрити їх талант на сцені, – запорука успіху А. В. Калабухіна-педагога.

Ще один чинник творчої вдачі митця як керівника творчого колективу стосується органіки вокально-сценічного образу, над яким він працював зі співаками в навчальній студії, чи на сцені театру. А. В. Калабухін володіє законами людської психології, точно відчуває психотип музиканта-виконавця. Своїм досвідом він допомагає співакові «розширити самосвідомість», опрацьовуючи вокально-сце-

нічний образ, удосконалити вокально-сценічну майстерність. Без по-статі лідера, авторитетного музиканта, диригента, який знається на законах музично-сценічного дійства та розуміє головний «інструмент» оперного спектаклю – людський голос, успіх навчальної лабораторії унеможливується. Отже, «три кити» професійної діяльності митця – диригент, педагог, організатор – складають універсалізм його особистості.

Феномен Калабухіна полягає у життєдайній силі, блискуче реалізованій здатності до креативного наслідування традицій класичного мистецтва, створенні стабільної системи професійного виховання його носіїв в Харкові (ширше – в Україні).

Перспектива подальшої розробки теми. Біографічний підхід до вивчення діяльності видатного українського диригента може бути екстрапольованим як «матриця» на будь-який інший суб'єкт творчості (режисера, композитора, співака-виконавця). Його надмета – спирання на критерії творчості як духовного виробництва з акцентом на феномені особистості, ролі в мистецькому процесі, досягненнях та впливах на фахові стандарти творчості нової генерації музикантів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анатолій Васильвич Калабухін. *Славные имена* (Воловник О. П., Воловник Т. В.). Харків, 2011. Т. 6. С. 285–342.
2. Анатолій Васильвич Калабухін. *Біографія і бібліографія визначних музикантів*. Харківський державний інститут мистецтв імені І. П. Котляревського (автори-упорядники: А. А. Мізітова, О. С. Садовнікова, В. В. Супрун). Харків: Регіон-інформ, 2003. 52 с.
3. Кучер Л. І. Сторінки історії оперної студії ХІМ. *Харківський інститут мистецтв імені І. П. Котляревського 1917–1992* (автори-упор. Калашник П. П.; Ігнатченко Г. І.; Кононова О. В.). Харків, 1992. С. 252–253.
4. Кучер Л. І. Харківська оперна студія: історія та сучасність. *Pro Domo Mea: нариси до 90-річчя з дня існування університету*. Харків: ХНУМ імені І. П. Котляревського, 2007. С. 211–224.
5. Кучер Л. І. Оперна студія Харківського інституту мистецтв. *Музична Харківщина: збірник наук. праць / упоряд. проф. П. П. Калашник; проф. Н. Л. Очеретовська*. Харків, 1992. С. 237–246.